

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)
Освітній рівень

**«ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ»**

Назва теми

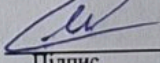
Галузь знань 23 Соціальна робота
Шифр і назва галузі знань

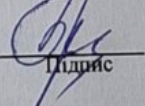
Спеціальність 231 Соціальна робота
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

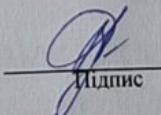
Назва освітньої програми

Номер індивідуального навчального плану студента

Виконала: студентка IV курсу, група СРК-21-1 Ангеліна МУЦ
Підпис Ім'я, прізвище

Керівник: доктор педагогічних наук, професор Юрій БРИНДКОВ
науковий ступінь, вчене звання Ім'я, прізвище

До захисту допускаю:
в. о. завідувача кафедри
соціальної роботи і соціальної педагогіки
кандидат педагогічних наук, доцент

 Олена ВАСИЛЕНКО
Підпис Ім'я, прізвище

10 червня 2025 р.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ

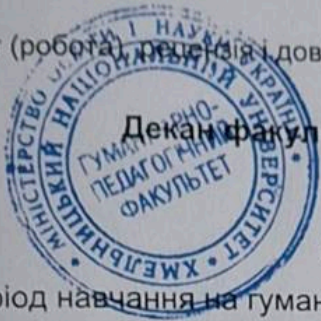
Направляється студент Муц Ангеліна Ігорівна на захист дипломного проекту (роботи)

(прізвище, ім'я, по батькові)

за спеціальністю 231 - Соціальна робота

на тему: Особливості організації соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами

Дипломний проект (робота), рецензія і довідка про перевірку на плагиат додаються.

Декан факультету

[Signature]
(підпис)

Тюрлевецька Н.В.
(ім'я, прізвище)

ДОВІДКА УСПІШНОСТІ

Муц А. І. за період навчання на гуманітарно-педагогічному факультеті з 2021 по 2025 роки повністю виконав навчальний план спеціальності з таким розподілом оцінок за національною шкалою: відмінно 6,45 %, добре 35,48 %, задовільно 58,06 %. шкалою ЄКТС: А 3,64 %, В 3,64 %, С 30,91 %, D 14,55 %, E 47,27 %.

Методист факультету

[Signature]
(підпис)

Смоїко С.М.
(ім'я, прізвище)

ВИСНОВОК КЕРІВНИКА ДИПЛОМНОГО ПРОЄКТУ (РОБОТИ) ТА ОБГРУНТУВАННЯ ОЦІНКИ

Студент продемонстрував гарні висновки та висвітлення
майбутнього фахівця соціальної роботи. Було зроблено
наочною та докладно наведено в прикладній формі.
Зробувач проаналізував дисциплінарні питання та
бачивши велику роль керівника між двома інституційними
роботами, що акцентує увагу на з'ясування сутності
яких може використовуватися в соціальної роботи з ВПО.

Оцінка дипломного проекту (роботи) "добре"

Керівник дипломного проекту

[Signature]
(підпис)

Др. Ірина Крижанов
(ім'я, прізвище)

" 10 " червень 2025 р.

ВИСНОВОК КАФЕДРИ ПРО ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ)

Дипломний проект (роботу) розглянуто. Студент Муц А. І. допускається до захисту цього проекту (роботи) в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

соціальної роботи і соціальної педагогіки
(назва)

[Signature]
(підпис, ім'я, прізвище)

" 10 " червень 2025 р.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний

Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

Освітній рівень перший(бакалаврський)

Галузь знань 23 Соціальна робота

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри
соціальної роботи і соціальної
педагогіки

 Олена ВАСИЛЕНКО
Протокол №5 від 19.12.2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Ангеліни МУЦ

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Особливості організації соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами»

Керівник кваліфікаційної роботи: Брnidіков Ю. Л, доктор педагогічних наук, професор

Затверджено наказом ректора університету 07 лютого 2025 р. №23

2. Строк подання студентом роботи на кафедру 10 червня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: Форма опитування внутрішньо переміщених осіб щодо наявності проблем, Опитувальник бойового стресу Блінова О. А., Шкала тривоги А. Бека, Тест А. Ассингера, Тест Спілберга-Ханіна, графічне представлення результатів дослідження.

В опитуванні взяли участь 43 респондента, що складають когорту внутрішньо переміщених осіб.

4. Зміст дипломної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

Скорочення та умовні позначки, вступ, розділ 1. Теоретична фундація соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, висновки до розділу. Розділ 2. Емпіричне дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, практичні рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо оптимізації соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, висновки до розділу, висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень)
5 рисунків, 6 таблиць.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

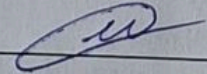
Розділ	Прізвище, ініціали	Підпис, дата
--------	--------------------	--------------

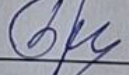
	та посада консультанта	завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 15 листопада 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) дипломної роботи бакалавра	Строк виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 10 листопада 2024р.	виконано
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 10 січня 2025р.	виконано
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01 лютого 2025 р.	виконано
4	I розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 березня 2025р.	виконано
5	II розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 травня 2025 р.	виконано
6	Загальні висновки.	До 15 травня 2025 р.	виконано
7	Попередній захист кваліфікаційної.	28 травня 2025 р.	виконано
8	Оформлення кваліфікаційної роботи. Підготовка до захисту, рецензування.	До 10 червня 2025 р.	виконано
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	19 червня 2025 р.	виконано

Здобувач Ангеліна МУЦ

Керівник роботи Юрій БРИНДКОВ

АНОТАЦІЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Тема дипломної роботи «Особливості організації соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами»

Здобувач: Ангеліна МУЦ

Керівник Юрій БРИНДІКОВ

Кваліфікаційна робота включає 63 сторінки, з них 40 сторінок основного тексту, 5 таблиць, 7 рисунків, перелік джерел посилання складає 36 найменувань, 5 додатків.

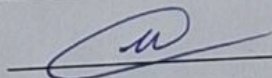
Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, соціальні проблеми, заклади та установи соціального спрямування, органи державної влади, технології соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Об'єктом дослідження є соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами.

Предметом дослідження є технології здійснення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

За результатами дослідження надано інформацію щодо соціального життя внутрішньо переміщених осіб. Розкрито нормативно-правові засади соціального захисту та функціонування внутрішньо переміщених осіб. Окреслено дієві соціальні технології, що використовуються при розв'язуванні соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб. Надано практичні рекомендації щодо оптимізації роботи фахівців соціальної сфери з внутрішньо переміщеними особами.

Одержані результати можуть використовуватись фахівцями соціальної сфери, що працюють з внутрішньо переміщеними особами.

Здобувач Ангеліна МУЦ

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 10 червня 2025 р.

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАЧКИ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНА ФУНДАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	3
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ	10
1.1 Теоретичний огляд суспільного життя внутрішньо переміщених осіб	10
1.2 Світовий доробок щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб	16
Висновки до розділу	22
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	3
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ	24
2.1 Діагностика соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб	24
2.2 Виявлення ефективних технологій соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами	29
2.3 Методичні рекомендації спеціалістам, які дотичні до роботи з внутрішньо переміщеними особами задля оптимізації їх діяльності	39
Висновки до розділу	45
ВИСНОВКИ	47
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	49
ДОДАТКИ	53
ДОДАТОК А	53
ДОДАТОК Б	54
ДОДАТОК В	56
ДОДАТОК Г	59
ДОДАТОК Д	62

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАЧКИ

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ООН – Організація Об'єднаних Націй

МКЧХ – Міжнародний Комітет Червоного Хреста

СЖО – складні життєві обставини

УВКБ ООН – Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй
у справах біженців

ФСР – фахівець соціальної сфери

ЦСС – Центр соціальних служб

ВСТУП

Війна, розв'язана росією проти української держави, стала головною детермінантою погіршення соціально-економічних показників життя громадян, зокрема, тих, хто відмовився слухняно коритись окупантам. Небезпека інтенсифікувала процеси внутрішньої та зовнішньої міграції українців.

Офіційні джерела Міністерства соціальної політики України повідомляють, що станом на 2016 рік кількість внутрішньо переміщених осіб становила 1,8 млн. [18], а в 2024 році їх кількість зростає до 4,6 млн. осіб [10]. Регіони України отримали додаткове навантаження і чимало проблем, пов'язаних з недостатньою кількістю їжі, речей першої необхідності, локацій для розташування ВПО, додаткових робочих місць тощо. Низький рівень спроможності структурних елементів системи соціальних служб й органів державної влади також став на заваді швидкої адаптації та відновлення наших земляків. Вкрай складне становище внутрішньо переміщених осіб стали головним поштовхом до впровадження науково-розвідувальної роботи.

Науковий доробок вітчизняних та зарубіжних дослідників окресленої проблеми висвітлює низку негативних аспектів, що гальмують процес повноцінної соціалізації як внутрішніх так і зовнішніх мігрантів. О. Непомнячий пропонує комплексну модель допомоги ВПО. Праці І. Кузнецова висвітлюють кроки щодо здійснення юридичного захисту прав та свобод внутрішньо переміщених осіб. У працях таких науковців як Н. Грабар, С. Бритченко, Т. Хаммар міститься чимало інформації щодо особливостей міграції [24].

Об'єкт дослідження: соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами.

Предмет дослідження: технології соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та встановлення позитивного інструменту соціальної роботи з метою локалізації прогалин в житті внутрішньо переміщених осіб.

Відповідно до предмета та мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати суспільне життя внутрішньо переміщених осіб, опираючись на науковий доробок з окресленого життя.
2. Окреслити нормативно-правові акти, головним покликанням яких є соціальний захист внутрішньо переміщених осіб.
3. Виявити ефективні технології соціальної роботи при вирішенні проблем досліджуваної когорти населення.
4. Надати методичні рекомендації спеціалістам, дотичним до роботи з внутрішньо переміщеними особами, для покращення показників.

Методи дослідження: під час дослідницької роботи нами застосовувались загальнонаукові методи: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, емпіричні (анкетування (Наявні проблеми внутрішньо переміщених осіб); опитування (Шкала тривоги А. Бека, Опитувальник бойового стресу Блінова О. А.); тестування (Тест Спілберга-Ханіна, Тест А. Ассингера)), графічна демонстрація результатів науково-дослідної роботи.

Практичне значення дослідження полягає в підведенні підсумків щодо впровадження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, застосуванні соціально-психологічного та соціально-педагогічного інструментарію, висвітленні дієвих рекомендацій спеціалістам, дотичним до соціальної роботи з внутрішніми мігрантами з метою покращення їх роботи.

Експериментальна база дослідження: науково-дослідну роботу зреалізовано в Хмельницькому міському центрі соціальних служб. Було задіяно 43 респондента з числа внутрішньо переміщених осіб.

Апробація: Результати бакалаврського дослідження опубліковано в науковій статті «Технології соціальної роботи з внутрішньо переміщеними

особами» (Муц А., Бриндіков Ю. Технології соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Хмельницький, 22-23 травня 2025 року)/Ред. колегія: Василенко О. та ін./ М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т., каф. соц. роб. і соц. педагог. Хмельницький: ХНУ, 2025. С. 157–161.

Структура роботи містить 2 розділи, 5 підрозділів, 36 джерел, 5 додатків та 14 сторінок, на яких вони розміщені.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНА ФУНДАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

1.1 Теоретичний огляд суспільного життя внутрішньо переміщених осіб

Під час Другої світової війни у вжитку з'явилась дефініція «переміщені особи», тобто ті, яких було примусово переміщено на іншу територію проживання з метою залучення останніх до примусової роботи, через невдоволення політичною системою, їх расу, релігійну належність тощо. Результатом обговорень низкою світових держав питань, котрі стосувались внутрішньо переміщених осіб, стала диференціація останніх на переміщених осіб та біженців. Феномен ВПО не було включено до Конвенції про біженців (1951) через відсутність одностайної думки дослідників окресленої проблеми [33].

Існує чимало прогалин при досліджуванні проблемних аспектів суспільного життя внутрішньо переміщених осіб, ототожнення понять «мігрант» та «переміщена особа», неправильне застосування терміну «біженець» [14; 1].

У науковому доробку, присвяченому окресленій проблемі, міститься наступне пояснення внутрішньо переміщених осіб – особи / групи осіб, які під тиском обставин вимушено покинули місце постійного проживання з метою уникнення негативних наслідків війни / збройного конфлікту, катастроф, насильницьких дій, діянь третіх осіб, що призводять до порушення прав та свобод людини, але не перетнули державний кордон. Таке пояснення ВПО передбачає їх особливий правовий статус.

Організацією Об'єднаних Націй (ООН) ВПО трактуються як особи, які полишили власні помешкання через конфлікт, при цьому не перетинаючи державного кордону. Френсіс Денг – генеральний секретар ООН, сформував

провідні принципи щодо ВПО, які склали Африканську Кампальську конвенцію [28].

Наукові розвідки, присвячені окресленій проблемі, надали можливість розрізнити поняття «біженець» та «внутрішньо переміщена особа». Нам вдалось з'ясувати, що обидві когорти – це більшість мігрантів, які вимушено покинули місце постійного проживання через катастрофу, збройний конфлікт або насильницькі дії.

Особливістю внутрішньо переміщених осіб є те, що вони не перетинають державний кордон, залишаються під юрисдикцією уряду і не підлягають міжнародному гуманітарному захисту. ВПО можуть отримати «руку помочі» міжнародних спільнот, якщо на те буде дозвіл уряду країни. Дослідники заявленої проблеми розмежовують внутрішньо переміщених осіб та біженців.

90-ті ХХ століття ознаменувались сум'яттям світового масштабу щодо проблеми, пов'язаної із внутрішніми переміщеннями людей. Відсутність напрацювань щодо заявленого питання, нормативно-правової бази, спрямованої на захист та підтримку внутрішньо переміщених осіб стала головною перепоною в роботі з подолання проблем соціалізації ВПО.

Середина минулого сторіччя охарактеризувалась активною покроковою роботою міжнародних інституцій. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй делегувала УВКБ ООН у справах біженців координацію дій світових держав щодо біженців. З 1972 року ООН послуговувалась програмами в межах країни, що дозволяло в перспективі (середина 2000-х років) посилити роботу урядів певних держав, попередньо здійснивши запит Генерального секретаря ООН та згодою тієї чи іншої держави стосовно допомоги внутрішньо переміщеним особам.

ХХІ століття розпочалось під супровід неабияких змін щодо досліджуваного питання: було доповнено поняття «внутрішньо переміщена особа», «внутрішнє переміщення», підписано угоду між Управлінням

Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй та чималою кількістю організацій гуманітарного спрямування. Угода містить зобов'язання УВКБ щодо соціального захисту та управління таборами для внутрішньо переміщених осіб.

Введення Керівних принципів внутрішнього переміщення стало вихідною точкою для теоретико-прикладної роботи щодо ВПО міжнародного рівня. Глибину існуючої проблеми внутрішньо переміщених осіб було висвітлено завдяки Кампальській конвенції.

Кластерний підхід ООН щодо захисту та підтримки ВПО сприяє вирішенню низки проблем більш ніж сорока мільйонів внутрішньо переміщених осіб.

Існують завади на шляху до імплементації міжнародних правових актів щодо захисту та підтримки ВПО у вітчизняне законодавство, але все ж є чим похизуватись. Зокрема, Закон України «Про внутрішньо переміщені особи» (1997 рік) чітко окреслює ВПО як таких, що покинули місце постійного проживання через насильство, порушення прав людини, надзвичайні обставини або військовий конфлікт. Закон захищає права ВПО, зокрема, щодо послуг, допомоги, необхідної для успішної реінтеграції останніх.

Уваги заслуговує Закон України «Про міграцію», яким регулюються міграційні процеси в нашій державі, а саме: працевлаштування, реєстрація та видача документів. В'їзд та виїзд громадян (українців, іноземців) на території України регламентується Законами України «Про міграцію» та «Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну». Останній містить алгоритм оформлення документів, необхідних для перетину державного кордону. Міграція іноземних громадян регламентується наказами МВС (Міністерство внутрішніх справ) та Міграційної служби України. Права внутрішньо переміщених осіб висвітлено на рисунку 1.1.

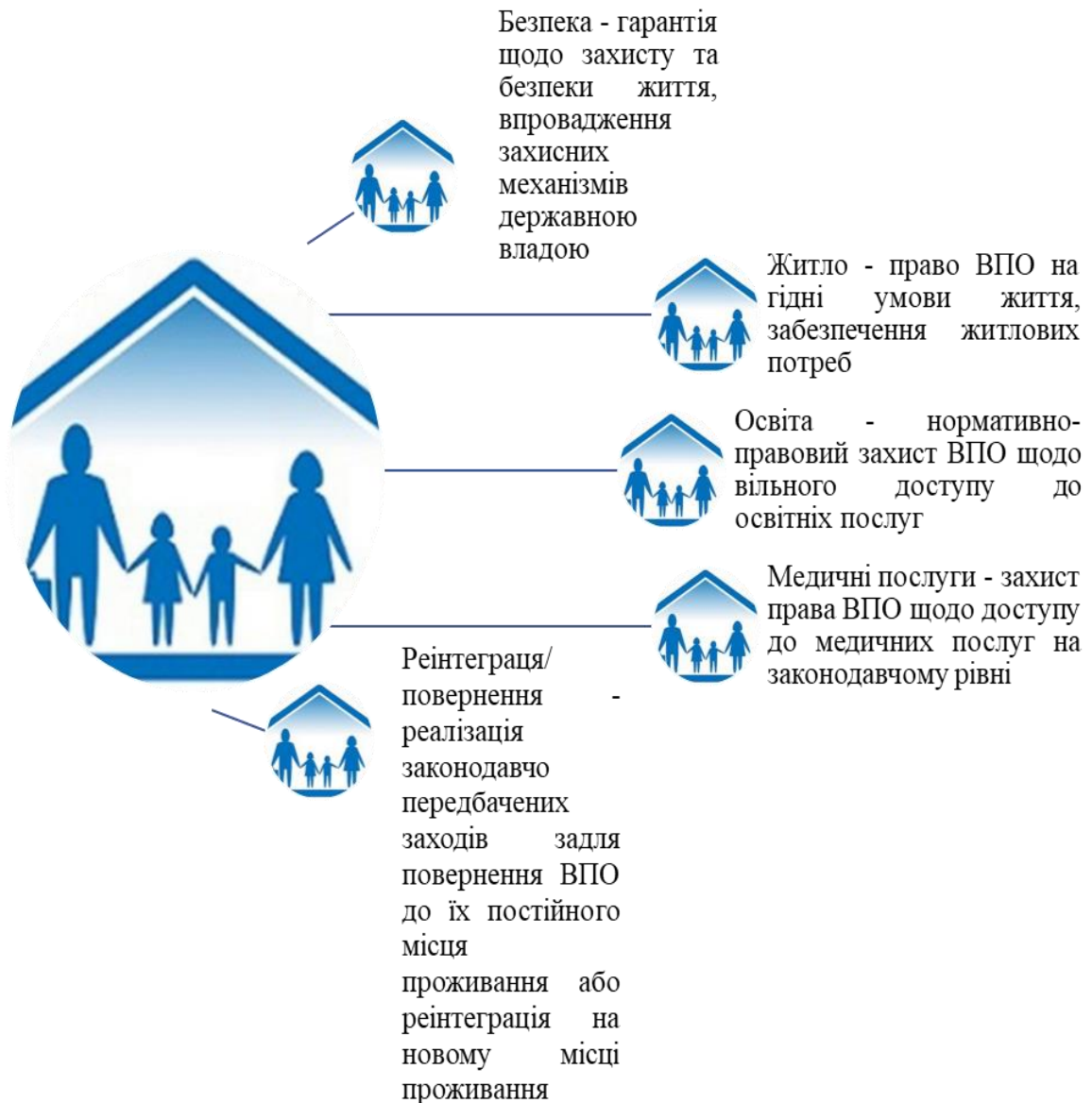

Рисунок 1.1 – Права внутрішньо переміщених осіб

Дослідницька робота щодо окресленої когорти осіб допомогла виявити прогалини, властиві виключно їй. Зауважимо на дезадаптації громадян через обмежені можливості щодо пристосування до суспільних вимог та моделей поведінки, запроваджених в даній конкретній соціальній групі. Похідною подібних обставин є неповноцінна соціалізація громадян, формування злочинної поведінки, асоціальних вчинків тощо. Такі поведінкові вияви ведуть до соціального та фізичного самознищення особи.

Чимало людей намагається врегулювати життєві проблеми, вживаючи алкоголь та наркотики, що призводить до поглиблення існуючих проблем – погіршення психосоматики та формування залежності [8].

Великий спектр проблем (житлові, психосоціальні, правові, освітні) не дає можливості внутрішньо переміщеним особам повноцінно соціалізуватись. ВПО складають когорту найбільш соціально вразливих осіб [15].

З-поміж важких питань, що стосуються життя мігрантів, фахівці виокремлюють погані сімейні стосунки, зародження домашнього насильства, порушення стосунків з людьми, які оточують. До переліку труднощів можна додати порушення соціально-психологічного взаємозв'язку з сім'єю та родиною.

Переселенці, поспіхом покидаючи власні домівки, залишають чимало матеріальних цінностей, що в майбутньому пришвидшує їх зубожіння. Часом ВПО скоюють злочини задля покращення матеріального становища [25].

Досліджуючи першопричини внутрішньої міграції, окрім бойових дій ми звернули увагу на інші причини міграції. Інколи люди змінюють місце проживання, шукаючи кращу роботу, змінюючи образ життя, уникаючи переслідувань або соціально-економічної нестабільності в державі. Нерідко демографічні чинники можуть слугувати причиною переїзду, як от густа населеність регіону або чинники, що провокують різке зниження чисельності громадян в державі. Однією з причин вимушеного переселення можемо назвати екологію, зокрема, екологічних проблем.

Змінюючи місце постійного проживання, людина відчиняє двері у світ більших можливостей: покращення побутового, культурного, фінансового рівня життя. Попри появу нових шансів, все ж таки існує багато несподіванок, на попередження яких спрямовує свої сили уряд держави, фахівці правової сфери, спеціалісти-міжнародники (конвенції, міжнародні угоди).

1.2. Світові напрацювання щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб

Насьогодні відсутній спільний знаменник у міжнародній практиці щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Виключенням є Кампальська конвенція. Чимало світових держав наполягає на перегляді дефініції «біженець», позицій щодо соціального захисту та підтримки ВПО задля оптимізації захисних механізмів для окресленої категорії осіб.

Френсіс Денг за дорученням Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй згрупував нормативні акти міжнародного зразка, головне завдання яких полягало у превенції ВПО. Таким чином було сформовано «Керівні принципи внутрішнього переміщення» [12].

Зазначений документ регламентує діяльність держав щодо переміщення та його запобігання, але не забезпечує сталий розвиток в районі Великих озер. Фахівці вказують на проблему як серйозний недоробок у сфері міжнародного права.

Світова спільнота сприяє усіма можливими шляхами створенню можливості внутрішньо переміщеним особам повернутись до рідних домівок. Чіткі настанови щодо правових та технічних аспектів поновлення прав щодо майна, повернення містяться в Принципах Пінейру. Подібне право має неабияке значення для біженців та ВПО у світовому масштабі. Необхідно знати та розуміти право на реституцію, обставини, за яких воно визнається недійсним, наприклад, відсутність права власності або доступу до неї, складнощі, що з'являються внаслідок збільшення та розподілу сімей, смерті власника земельної ділянки може слугувати причиною позбавлення прав потомства.

Проблеми ВПО мають характер національних. Уваги заслуговує Брукінгський проєкт – фундамент, на якому формується державна політика щодо врегулювання проблем внутрішньо переміщених осіб. Зазначений

документ слугує дороговказом уряду країни в роботі з досліджуваною категорією осіб (превенція та локалізація обмежень / дискримінації осіб).

За результатами Міжнародної конференції з регіону Великих озер було сформовано Протокол про захист та допомогу внутрішньо переміщеним особам. Існують й інші нормативні документи, покликані забезпечувати та гарантувати безпеку й розвиток ВПО, надавати можливості зреалізувати законні права, усувати причини небезпеки, насильства, створювати сприятливі передумови для повернення до місць попереднього проживання. Протокол щодо внутрішньо переміщених осіб містить інформацію стосовно чималої кількості проблемних аспектів, що заважають ВПО повноцінно соціалізуватись особам в регіоні Великих озер.

Вивчення Рамкової програми щодо довгострокових рішень для внутрішньо переміщених осіб розкриває шляхи врегулювання довготермінових рішень стосовно внутрішнього переміщення громадян, які відзначаються безпечністю та гідністю. Встановлені критерії, головне покликання яких визначати рівень досягнення рішення та принципи, на які необхідно опиратись при організації процесу.

Звертаємо увагу на Кампальську конвенцію, що стала першим правовим інструментом, що зобов'язав органи державної влади захищати права та свободи громадян, які вимушено покинули власні домівки через природні катаклізми, насильницькі або військові дії. Схематично її зображено на рис. 1.2.

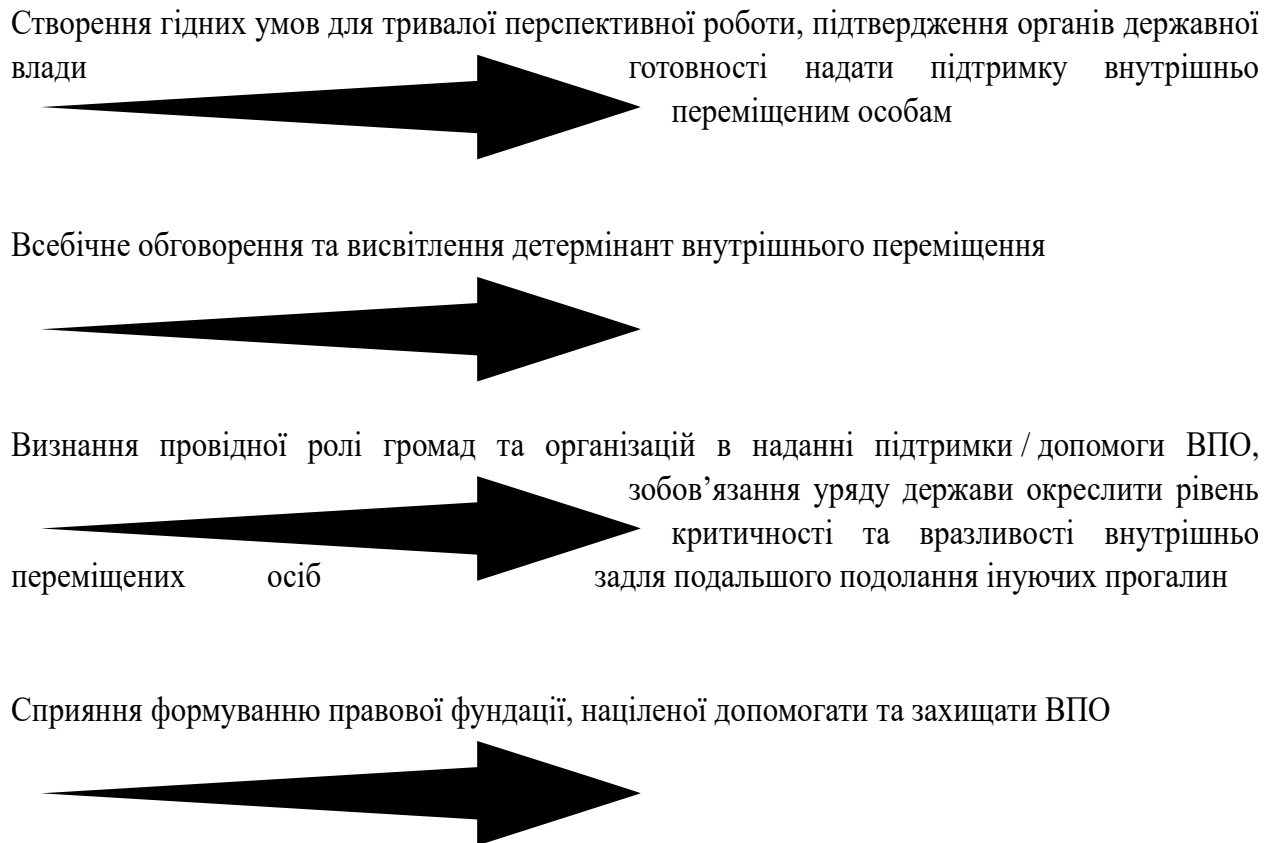

Рисунок 1.2 – Спрямування Кампальської конвенції

Відсутність чітко розмежованих дефініцій «внутрішньо переміщена особа» та «біженець» донедавна призводило до об'єднання вище зазначених категорій. Одним з пріоритетних напрямків роботи УВКБ ООН є репатріація ВПО та біженців шляхом врегулювання проблемних питань, пов'язаних із міжнародним захистом. Знищивши фактори ризику, що змушують людей покидати рідні домівки, стане можливим мінімізувати чисельність зазначеної категорії осіб. Формуючи стратегію щодо запобігання та врегулювання проблемних питань, Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців береться до уваги думка внутрішньо переміщених осіб.

Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй було розкрито керівні принципи, що сприяло позитивному розгляду нагального питання щодо визнання головної відповідальності за міжнародні дії від імені внутрішньо переміщених осіб.

Згідно запровадженого сценарію було встановлено передумови до конкретних, якщо:

- громадяни, які є внутрішньо переміщеними особами, повертаються до тієї ж локації, що й біженці або повертаються до місць, де в найближчій перспективі очікується повернення біженців;

- внутрішньо переміщені особи та біженці потребують соціальної допомоги та підтримки внутрі держави, що прихистила їх;

- наявність сприятливих умов транскордонного переміщення, соціальної допомоги та підтримки внутрішньо переміщених осіб, що гарантуватиме їм гідні та безпечні умови життя.

Верховним комісаром докладено чималих зусиль щодо соціального захисту осіб, які здійснюють переміщення в межах своєї країни. Запроваджено чимало резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, покликаних підтримувати окреслену категорію громадян. Зокрема, Резолюція №48/116 розкриває сутність діяльності Верховного комісара від імені внутрішньо переміщених осіб та умовини, пов'язані зі згадуваною практикою. Окремий наголос зроблено на увазі та гідному ставленні до ВПО. Комітет виявив достатній рівень уваги при пошуку необхідного ресурсу; наголосив на тому, що Управління Верховного комісара ООН зобов'язаний відповідати принципам міжнародного права, формувати бездоганний імідж інституту притулку.

Неабиякої уваги заслуговує діяльність МКЧХ (Міжнародний Комітет Червоного Хреста), головним завданням якого є полегшення нелегкого життя громадян, які потрапили у важку ситуацію через війну, збройний конфлікт або насильство. Комітет впевнено крокує в напрямку соціального забезпечення, захисту та допомоги особам, нерідко не беручи до уваги їх належність / неналежність до категорії осіб, що складають когорту ВПО. Завдяки професійній роботі організації створено оперативний підхід при взаємодії з цивільним населенням, який містить підтримку місцевих громад, що опікуються ВПО.

Концепція співпраці, покликана допомагати та захищати внутрішньо переміщених осіб, передбачає задоволення останніх, правильний розподіл навантаження між структурами Організації Об'єднаних Націй (МКЧХ, ЮНІСЕФ). Головну відповідальність за розподіл та передачу гуманітарної допомоги покладено на координаторів такої глобальної міжнародної організації як ООН.

ЗМІ інформовано суспільство про те, що спільний підхід засуджено, оскільки, як вважають спеціалісти, простежується відсутність відповідальності на місцях з боку органів та осіб, що координують і здійснюють допомогу внутрішньо переміщеним особам. Немає чіткого алгоритму дій відповідних структур при надзвичайних ситуаціях [13]. Згадувану проблему намагались вирішити шляхом передачі відповідних повноважень низці гуманітарних організацій.

Звернемо увагу на кластерний підхід, головним покликанням якого є координація професійної діяльності в певних сферах, локалізація прогалін. Даний підхід унеможлиблює появу проблем, надає додаткові можливості доступу до необхідних робочих матеріалів, відкриває шляхи комунікацій з новими партнерами, надає змогу віднайти та задіяти кваліфікованих спеціалістів.

Окреслюючи зміст і значення кластерного підходу на локальному рівні, вкажемо на його підвищення рівня реакції шляхом згуртування кластерів різних організацій гуманітарного спрямування. За кожним кластером закріплено очільника, що координує заходи, контролює, звітує про результати і несе персональну відповідальність за усю роботу. Начальник повинен володіти неабиякими вміннями та навиками в управлінні таборами, логістики, повинен розумітись на роботі притулків, оперативно та правильно впроваджувати необхідні заходи підтримки здоров'я людей, їх харчування, гігієни та відновлення.

Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку вказав на відсутність потреби в кластерному підході через подолання прогалин в сфері забезпечення харчами, освітою, роботою осіб, які складають категорію біженців.

На теренах більш ніж 120 світових країн діє Верховний комісар Організації Об'єднаних Націй, робота якого спільно з кваліфікованими фахівцями соціальної сфери спрямована на підтримку соціально незахищених категорій населення. УВКБ ООН допомагає особам, що змінили локацію, також координуються дії міжнародних суб'єктів, направлені на соціальний захист останніх.

Полівекторна діяльність МКЧХ полягає в наступному:

- допомога громадянам, яких переміщено через порушення прав людини;
- сприяння вчасній доставці гуманітарної допомоги;
- превенція вимушеного переселення людей;
- захист цивільного населення від злочинів проти людства;
- підготовка та підвищення компетентнісного рівня фахівців соціальної сфери.

ВВОЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я) зосереджує увагу на збалансуванні програмних ініціатив, головним завданням яких є подолання проблем клієнтів, пов'язаних із психічним здоров'ям (розлади у зв'язку з тривалим перебуванням в стресових ситуаціях). Здійснюється підтримка, реабілітація та психіатрична допомога особам, які її потребують.

Науковий доробок з окресленої проблеми містить інформацію про світові організації, які переймаються питанням професійного зростання фахівців, дотичних до роботи з соціально незахищеними переміщеними особами. Особлива увага приділяється роботі мультидисциплінарної команди, що надає узгоджені та скоординовані послуги. Побутує думка щодо неоднозначності змісту соціальної роботи в різних командах, зокрема, в тих

групах, де існують протиріччя стосовно моделей розуміння та обміну інформаційним масивом з іншими агенствами [30].

Провідна роль спеціалістів соціальної роботи формує попередні умови фундаментальної оцінки глибинного розуміння соціального контексту. Ціннісні орієнтири спеціалістів соціальної галузі допомагають формуванню послуг медичного характеру, що покликані відновлювати клієнтів. Такий стан речей спричинить поліпшення взаємин, встановлених спеціалістом в медичному закладі [31]. Прикладна складова соціальної роботи підвищуватиме досвід та навички критичної рефлексії, вкрай необхідної для надання чималої кількості послуг, покликаних допомогти особам, які опинились у складних життєвих обставинах.

Висновки до розділу

Теоретична частина дослідження демонструє результати аналізу проблем, які наповнюють соціальне життя внутрішньо переміщених осіб. Опрацьовано наукову літературу з окресленої проблеми, на підставі чого здійснено диференціацію понять «біженець» та «внутрішньо переміщена особа», зазначено права та свободи ВПО, законодавчі акти, спрямовані на їх захист.

Робота містить факти, що підтверджують жваву роботу організацій міжнародного зразка ВПО. Зауважено на функціональності вітчизняного та міжнародного законодавства, що визначає права внутрішньо переміщених осіб щодо отримання належних послуг. Окреслено першопричини десоціалізації ВПО.

Наукова робота містить огляд чинників та мотивів, що спонукають до здійснення міграції. Ми зосередили увагу на демографічних, культурних, екологічних та матеріальних чинниках.

Висвітлено результати міжнародних наукових пошуків щодо досліджуваної проблеми. Розкрито зміст документів, що передбачають регламентацію державної діяльності стосовно переміщень, їх превенції, захисту прав ВПО в регіоні.

Окрему увагу сфокусовано на стараннях Верховного комісара, у сфері захисту та допомоги особам, переміщеним в межах своєї країни. Розкрито напрацювання МКЧХ, Генеральної Асамблеї ООН, її підрозділів. Нами вивчено покрокову результативну роботу щодо соціального захисту ВПО. Висвітлено недоліки соціального підходу, що полягають у відсутності відповідальності осіб, що координують роботу із соціального захисту ВПО. З'ясовано причини дієвості кластерного підходу, з-поміж яких виокремлюються посилення потенціалу реагування через посередництво мобілізації кластерів різних структур гуманітарного спрямування.

Зауважено на роботі спеціалістів соціальної галузі, значення яких спряє поглибленому розумінню соціальної роботи в цілому. Здійснено наголос на ціннісних орієнтирах фахівців соціальної сфери, які допомагають формувати необхідні послуги для клієнтів.

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

2.1 Діагностика соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб

Останні кілька десятиріч охарактеризувались ростом чисельності ВПО. подібна тенденція спровокована появою чималої кількості проблемних питань світового масштабу. До труднощів призвели військові конфлікти, етнічні протистояння, соціально-економічні кризи тощо. Такі обставини змусили людей по-іншому поглянути на світ, змінити хід своїх думок та поведінку.

Вкотре наголошено на безлічі соціально-економічних, соціально-психологічних, правових та медичних проблем, що ускладнюють міграцію громадян [4]. Науковий доробок містить тлумачення щодо внутрішньо переміщених осіб, де пояснює їх як громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, які мешкають на території держави на загальних засадах і мають право на постійне проживання в Україні.

На жаль, вище зазначені категорії громадян змушені були полишити власні домівки через бойові дії, насильство, окупацію та грубе порушення їх конституційних прав та свобод [9].

Спеціалісти соціальної сфери, теоретики та практики нещодавно розпочали роботу із вивчення особливостей соціального життя внутрішньо переміщених осіб, опанування дієвого інструментарію соціальної роботи, що приніс би гарні результати. Одне можна сказати ствердно: внутрішньо переміщеним особам необхідна соціальна допомога, адже без неї вони не спроможні самотужки реінтегруватись. Внутрішнє переміщення передбачає зміни у стосунках різних соціальних груп, появу проблемних питань в новому середовищі. Таблиця 2.1. містить інформацію щодо диференціації вимушених та добровільних внутрішніх мігрантів.

Табл. 2.1 Групи внутрішніх мігрантів

Вимушені внутрішні мігранти		Добровільні внутрішні мігранти	
- переселені особи на певний проміжок часу через певні причини (паводки, лавини, землетруси, бойові дії) з подальшою перспективою повернення додому	- особи, які не з власної волі покинули власну домівку, без можливості повернутись до власної домівки / місця проживання	- люди, переселені з зони екологічної катастрофи	- особи, які переїхали з сільської місцини до міста або навпаки з метою покращення умов життя
			- особи, які складають когорту трудових мігрантів, що змінюють місце проживання всередині країни в пошуках кращої роботи

Результати наукових розвідок вкотре переконують нас, що тільки високо кваліфікована робота спеціалістів (фахівці соціальної роботи, психологи, медичні працівники) мультидисциплінарної команди спроможна врятувати внутрішньо переміщених осіб від соціально-психологічних та фізичних втрат. Наукова література з окресленої проблеми містить інформацію про сутність проблем, що супроводжують міграційні процеси. Увагу привертають складні життєві обставини, що виникають внаслідок змін в житті людини, чималих фінансових витрат та втрат, ізоляції тощо [11].

При взаємодії з фахівцями соціальної сфери було встановлено, що ВПО супроводжують стреси (функціональні порушення) та травматичні стани (захисна реакція організму на зовнішні чинники впливу, що подразнюють особу, через зміни психоемоційної сфери з метою подальшого пристосування до навколишнього середовища) [8; 23]. Окреслені стани з'являються внаслідок зміни оточення, розлуки з ріднею, друзями, відсутності чіткої перспективи.

Відсутність обривів, нерозуміння дійсності, в якій опинилась людина, можуть посилити стрес. Подібними причинами можуть слугувати відсутність можливостей планування подальшого життя; брак контрольованості ситуації, що склалась; часові проміжки впливу негативного середовища, загроза життю особи або її близького оточення [9].

Фахівці Хмельницького міського центру соціальних служб поінформували про особливості, притаманні кризовому стану ВПО. Спеціалісти наголосили на матеріальних та моральних втратах, безконтрольності ситуації, порушенні звичного ритму життя, безперспективності, що посилюють і подовжують кризу [7].

Напрацювання вітчизняних та зарубіжних фахівців з досліджуваної проблеми надали можливість виокремити провідні принципи, якими керуються органи державної влади, спрямовуючи свої зусилля на успішну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб. Українська спільнота намагається попередити зародження будь-якого насильства або дискримінації (соціальна, етнічна, расова) щодо внутрішньо переміщених осіб. Слід адаптувати державні стандарти з врахуванням особливостей, притаманних тим чи іншим етнічним групам осіб в рамках діючого законодавства.

ВПО повинні володіти усіма правами щодо соціально-психологічної, правової та медичної допомоги на рівні з місцевим населенням. Варто впровадити в дію диференційований підхід до різних категорій внутрішньо

переміщених осіб зі збереженням можливості останніх вільно пересуватись та обирати локацію для подальшого проживання [20].

Увага фахівців зосереджена на низці соціально-економічних та культурних прогалин в житті досліджуваної категорії осіб, адже це суттєво впливає на якість їх інтеграційних та адаптаційних процесів. Не варто забувати про житлово-побутові, правові та освітні проблеми, що також стоять на заваді повноцінного життя ВПО [21].

Окреслюючи першопричини соціально-екологічних проблем, ми зауважуємо на якості життя ВПО, рівень якої помітно знизився через об'єктивні причини (війна, вимога щодо швидких (нерідко не обдуманих) рішень задля власного порятунку.

Вивчення житлово-побутових прогалин внутрішньо переміщених осіб дало змогу виявити економічні проблеми, що йшли поруч. Мова йде про комфорт життя, втрату майна, заощаджень, що провокує потрапляння громадян в складні життєві обставини.

Невирішеним залишається питання, пов'язане з адаптацією внутрішньо переміщених осіб. Система соціальних служб, структурні підрозділи якої покликані підтримувати соціально незахищені верстви населення, не забезпечує повний спокій ВПО, адже відчутною залишається різниця між обрядово-звичаєвою сферою, мовою та побутом [17]. Такі обставини призводять до посилення відчуття самотності у ВПО. Нерідко погані емоції дають поштовх агресивній та девіантній поведінці [26].

Мігранти стурбовані тим, що події, які їх супроводжують, часто не можливо передбачити, проконтролювати або змінити. Саме апатія та тривожність з'являються внаслідок довгих очікувань, відбуваються когнітивні зміни, змінюється світогляд, відбувається формування нових моделей поведінки. К. Оберг описав певні ознаки культурної поведінки, що виявляється в наступних відчуттях:

- незатребуваність через втрату соціального статусу;

- соціальна обмеженість;
- тривога;
- неповносправність;
- емоційна та соціальна невизначеність.

Проблеми пристосування виникають у клієнтів через те, що вони потрапляють в нові умови життя, які нерідко супроводжуються порушенням існуючих зв'язків. Місцеві жителі відіграють неабияку роль при становленні внутрішньо переміщених осіб на новому місці [34]. Гармонійні стосунки місцевого населення з ВПО повинні контролюватись та супроводжуватись закладами та установами системи соціальних служб. Така нелегка, кропітка, але вкрай важлива ділянка соціальної роботи потребує високих професійних вмінь та навиків фахівців соціальної галузі.

Фахівців соціальної роботи супроводжують і допомагають досліджуваний категорії населення, рівномірно і правильно розподіляючи професійні зусилля в нових умовах побуту та праці [2]. Державною владою компенсуються збитки (виплати, допомоги), що з'явилися через вимушене переселення.

Соціальний захист та допомога сприяють гарній та успішній інтеграції ВПО, слугують дієвим інструментом при адаптації в нових умовах проживання. Органи державної влади запроваджують соціальні програми, посилюють законодавчу базу задля подолання прогалін і успішного входження ВПО у повну соціальну групу.

Варто наголошувати на необхідності переоцінки громадянами дійсності, зосередженні уваги на нагальних питаннях, з-поміж яких своєю гостротою вирізняється проблема ВПО, які потребують соціального захисту та підтримки.

2.2 Виявлення ефективних технологій соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами

Вивчення наукових напрацювань вітчизняних та зарубіжних дослідників заявленої проблеми сприяло доведенню її вагомості. Ми пояснили діагностичну програму як дієвий інструмент перевірки якості та ефективності наданих соціально-психологічних послуг ВПО, які постраждали внаслідок воєнного конфлікту.

Науково-дослідна робота передбачала дотримання чіткого алгоритму дій. По-перше, ми здійснили теоретичний аналіз наукової літератури, нормативної бази, що регулює соціальну роботу з клієнтами на рівні держави. Наступним кроком стало вивчення статистики, що розкривала рівень посилення суспільних проблем ВПО. Наступний етап – вибір дослідницького інструментарію.

У дослідженні прийняли участь 43 респондента, які складають когорту внутрішньо переміщених осіб. Вивчено їх соціальний та психоемоційний стани, опрацьовано їх відповіді, сформульовано особливості соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Завершальний етап програми передбачав проведення діагностичної роботи з внутрішньо переміщеними особами. Проведено заходи, що мають соціально-психологічний вектор, ціль яких полягала у виявленні першочергових проблем ВПО. Розроблено рекомендації спеціалістам, дотичним до роботи з клієнтами, щодо покращення результативності роботи.

Соціально-психологічна кондиція внутрішньо переміщених осіб, які постраждали від військових дій, вивчалась шляхом застосування соціологічного та психологічного інструментарію (опитування, спостереження, тестування, анкетування). Окреслений інструментарій допоміг швидко зібрати необхідну інформацію про нагальні проблеми респондентів, виявити рівень ефективності наданих їм послуг; дослідити

психоемоційний стан дорослих і дітей, які перебували під впливом травмувальних чинників.

Науково-дослідна робота проводилась на базі Хмельницького міського центру соціальних служб, де були задіяні спеціалісти соціальної галузі. в роботі взяли участь 43 особи з числа ВПО: 16 дітей, решта – дорослі особи.

В якості респондентів були особи, які вимушено покинули територію свого проживання через окупаційний режим «рефії». Робота мультидисциплінарної команди стартувала з проведення інформаційно-просвітницької частини. Шляхом опитування клієнтів (додаток А) було з'ясовано детермінанти соціально-психологічних, соціально-медичних, побутових та інформаційних труднощів, що стоять на заваді повноцінного життя.

Головною прогалиною в житті ВПО вважається відсутність гідних житлово-побутових умов / житла. До переліку проблем можна долучити недостатнє фінансове забезпечення; недосконалу нормативно-правову базу, що перешкоджає отриманню статусу внутрішньо переміщеної особи. Чимало проблем виникає через відсутність робочих місць.

Отже ми висвітлили наступну градацію проблем:

- 68% – відсутність гідних житлово-побутових умов та житла в цілому;
- 90% – недостатність фінансового забезпечення;
- 71% – проблеми, пов'язані з правовим / документальним супроводом;
- 69% – погана поінформованість громадян щодо їх прав, пільг та допомоги, передбачених законодавством;
- 32% – проблеми медичного характеру;
- 78% – проблеми психологічного гатунку.

Частку проблемних аспектів врегульовано, але чимало прогалин залишається в буденному житті людей. Ми наголошуємо на необхідності посилення роботи державних установ та закладів задля локалізації вище зазначеного переліку прогалин.

Недостатньо добра рекламно-інформаційна робота в системі соціальних служб створює додаткове навантаження в житті внутрішньо переміщених осіб: громадяни погано орієнтуються щодо локації осередків гуманітарної допомоги. ВПО супроводжують інфекційні хвороби, травми, хронічні захворювання. Чималий відсоток клієнтів скаржиться на незадовільне психічне здоров'я.

Хансом Сельє висвітлено схему реакцій під час перебування організму в тривозі, під час опору та виснаження. На його думку, тривога відбувається тоді, коли людина сприймає щось або когось як чинник стресу і намагається уникнути або протистояти йому [35]. Пояснюючи стійкість, ми наголошуємо на сресовій пролонгованості, де організм робить спроби компенсувати постійну стресовість. Оскільки організм людини не може перебувати у постійному стресовому стані і його можливості, на жаль, не безмежні, то ми звертаємо увагу на заключну стадію, що характеризується виснаженням людини, дисфункцією організму, появою різних хвороб.

Проблеми залишаються в житті людей навіть після припинення війни. Статистичні дані свідчать про те, що кожна п'ята особа має тривожність, ПТСР, різні психічні розлади. Такі патології нерідко переходять у спадок від батьків до дітей.

Кожен громадянин має індивідуальні особливості і переживає травму по-різному. Чимало людей відмовляється визнавати присутність розладів та проблем в їхньому житті і можуть раптово з'явитись через певний проміжок часу. Саме тому фахівці соціальної сфери змушені пильно стежити за психологічним станом постраждалих осіб.

Наукові розвідки допомагали виявити проблеми психологічного характеру, що стало передумовою вікової диференціації клієнтів на кілька груп (дорослі та діти). Такі дії сприяли з'ясуванню впливу війни на клієнтів з врахуванням вікових характеристик. Шляхом застосування опитувальників та тестів ми виявили порушення в респондентів, з-поміж яких вирізнялись

поведінкові розлади, агресія, тривога, депресія, адиктивна поведінка, панічні атаки та гіперактивність.

Опитувальник бойового стресу Блінова О. А. (додаток Б) дав змогу з'ясувати рівень стресу у клієнтів. Даний Опитувальник містить 24 питання, де 5 означає «цілком вірно», 4 – скоріш за все вірно, трійка значить «частково правильно», 2 – скоріш за все невірно, 1 – цілком невірно. Ключі дають можливість пояснити і зрозуміти рівень стресу ВПО. За результатами роботи високим рівнем стресу охарактеризувалось 12 осіб, середнім – восьмеро громадян, низьким – семеро. Результати роботи з респондентами зображено у таблиці 2.2 та рисунку 2.1.

Таблиця 2.2 – Розподіл досліджуваних за ступенем вираженості стресу

Прояви	Рівні					
	Низький		Середній		Високий	
Рівень стресу	К-сть осіб	Сер. показник	К-сть осіб	Сер. показник	К-сть осіб	Сер. Показник
	7	1,6	8	2,8	12	4,7

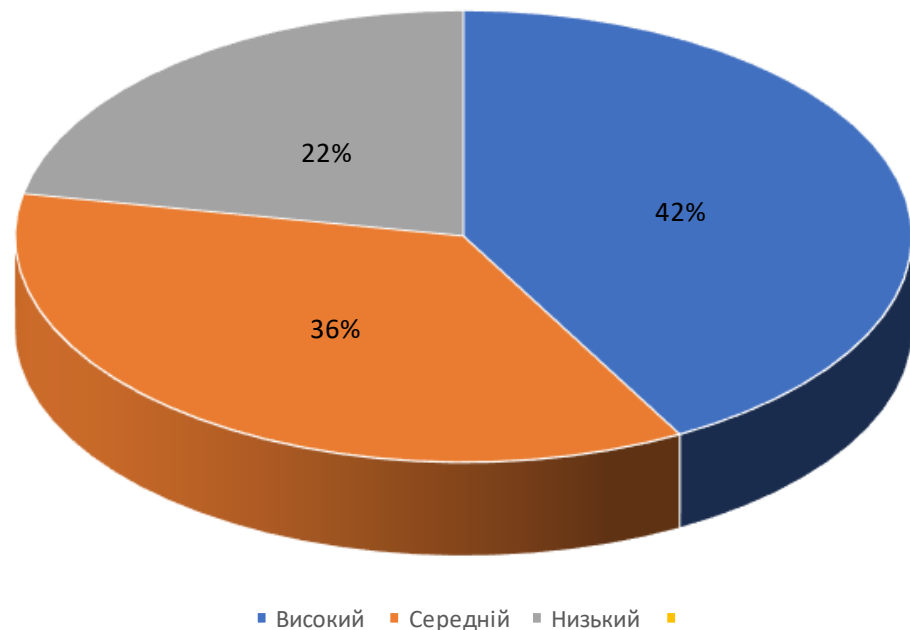

Рисунок 2.1 – Співвідношення опитуваних внутрішньо переміщених осіб за рівнем стресу

Клієнти, яких супроводжує середній рівень стресу – свідомі особи, які реально оцінюють дійсність. Вони є психологічно стійкими особами, вибудовують перспективні плани, мають високий рівень адаптації, спроможні реабілітуватись / ресоціалізуватись самотужки.

Друга когорта респондентів характеризується тривожністю та побоюваннями за власне майбутнє, мають погану пам'ять і концентрацію, погано контролюють перебіг емоцій, інколи проявляють агресію, депресують.

До третьої групи належать клієнти, які не мають життєвих орієнтирів, швидко втрачають інтерес до улюблених речей, схильні до адиктивної поведінки.

Через посередництво Теста Спілберга-Ханіна, що відображений в додатку В, ми змогли встановити рівень тривожності клієнтів. Питання, зазначені в Опитувальнику, передбачали однобічну відповідь «так» або «ні». Додатково застосовано Шкалу тривожності Бека, вказану в додатку Г [18; 27].

Таблиця 2.3 – Розподіл респондентів за рівнем тривоги

Прояви	Рівні					
	Низький		Середній (помірний)		Високий	
Рівень тривоги	К-сть осіб	Сер. показник	К-сть осіб	Сер. показник	К-сть осіб	Сер. Показник
	7	20	11	39	6	48

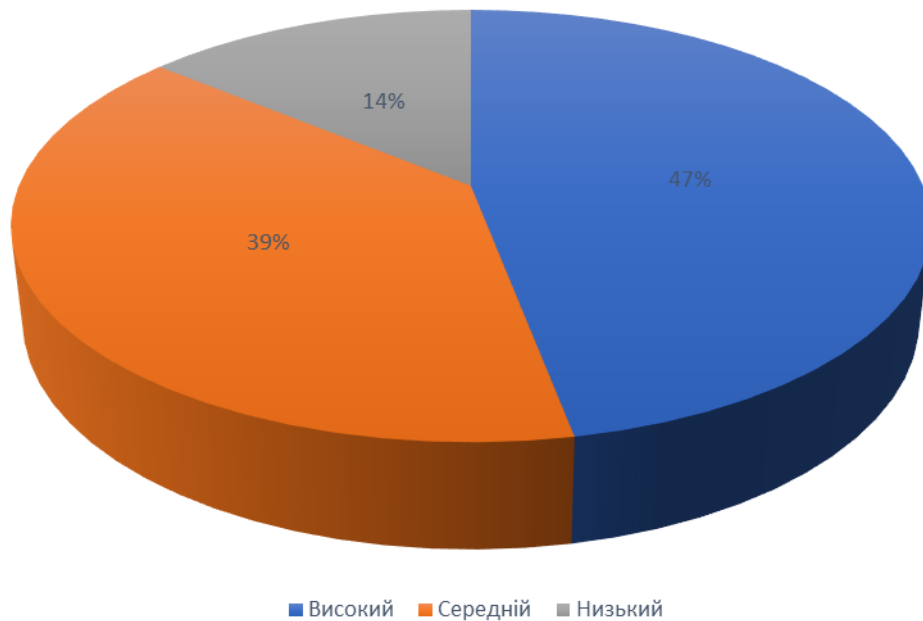

Рисунок 2.2 – Співвідношення опитуваних ВПО за рівнем тривоги

Результати проведеної роботи дали можливість побачити відповідність рівня тривоги стресам, отриманим внутрішньо переміщеними особами. За допомогою теста А. Асингера (додаток Д) виявлено рівень дитячої агресії за 5-ти бальною шкалою.

Наукові розвідки сприяли виявленню того, що невисокий рівень дитячої агресії супроводжувався легким роздратуванням, гіперактивністю, непослухом тощо. Подібне прослідковувалось у дітей із середнім рівнем агресії, де додавались образливість, погана увага, викрики. Високий рівень дитячої агресії передбачав гіперактивність, деструктивну поведінку, самопошкодження. У респондентів були прояви тривоги та депресії, поганої концентрації, пам'яті тощо. Погане психічне здоров'я батьків відображалось на дітях у формі поганої поведінки та незадовільного самопочуття.

Ми окреслили спектр нагальних проблем внутрішньо переміщених осіб, запровадили низку заходів з соціально-психологічним вектором, покликаних відновити людей через консультації та комплексну соціально-психологічну допомогу. Взято до уваги послуги з працевлаштування, що надаються ХМЦСС і Центром зайнятості; консультації, правова допомога

(ХМЦСС і ЦНАП); взаємодія зі спеціалістами психологічної галузі, волонтерами задля ресоціалізації клієнтів.

Таблиця 2.4 – Рівень агресії дітей-внутрішньо переміщених осіб

Прояви	Рівні					
	Низький		Середній		Високий	
Рівень агресії у дітей	К-сть осіб	Сер. показник	К-сть осіб	Сер. показник	К-сть осіб	Сер. показник
	4	1,8	4	3,1	6	4,7

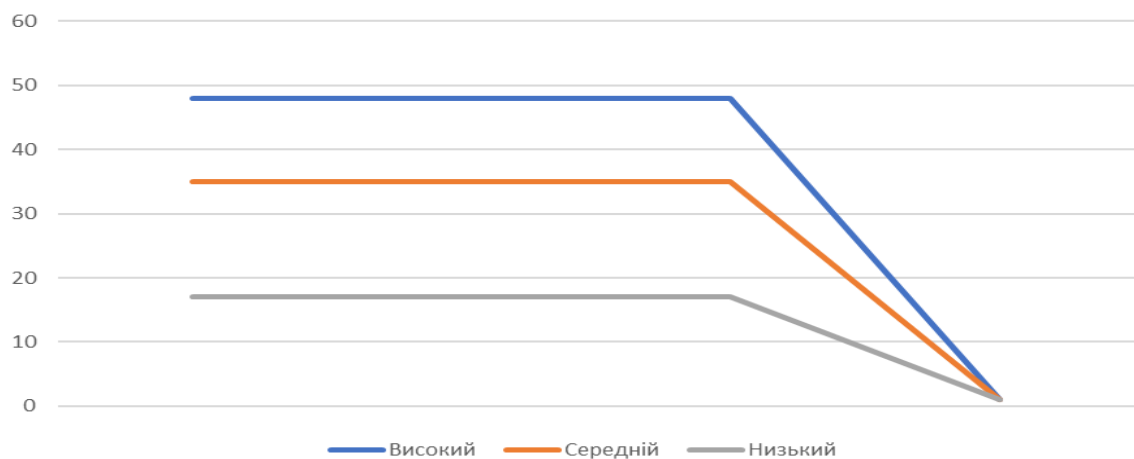

Рисунок 2.3 – Кількісних показників дітей-внутрішньо переміщених осіб з агресивною поведінкою

Перший крок у спільній роботі з ВПО здійснювався під акомпанимент консультацій та інформаційно-просвітницької роботи, під час якої висвітлювались гарантовані законом права та свободи. Спеціалісти роздавали методичні матеріали, де пояснювалось як необхідно діяти під час кризи, як контактувати із закладами та установами системи соціальних служб.

Інформаційно-просвітницька та роз'яснювальна робота зробили покращення для 37% респондентів, більше їх половини отримали необхідні знання щодо подолання фінансових та соціально-психологічних проблем. Розмежовано громадян, які були погано поінформовані і осіб, які були гарно

поінформовані, де останні мали кращий рівень життя через вчасне втручання та подолання проблемних аспектів

Таблиця 2.5 – Результат проведеної роботи з внутрішньо переміщеними особами: до та після

	% до впливу	% осіб, які отримали допомогу	Відсоткове значення отриманого результату, %
Житлові проблеми	68	51	80%
Матеріальні проблеми	88	65	76%
Психологічні проблеми	72	45	61%
Інформаційні проблеми	70	37	54%
Медичні проблеми	28	19	68%
Проблеми з документами	59	43	66%

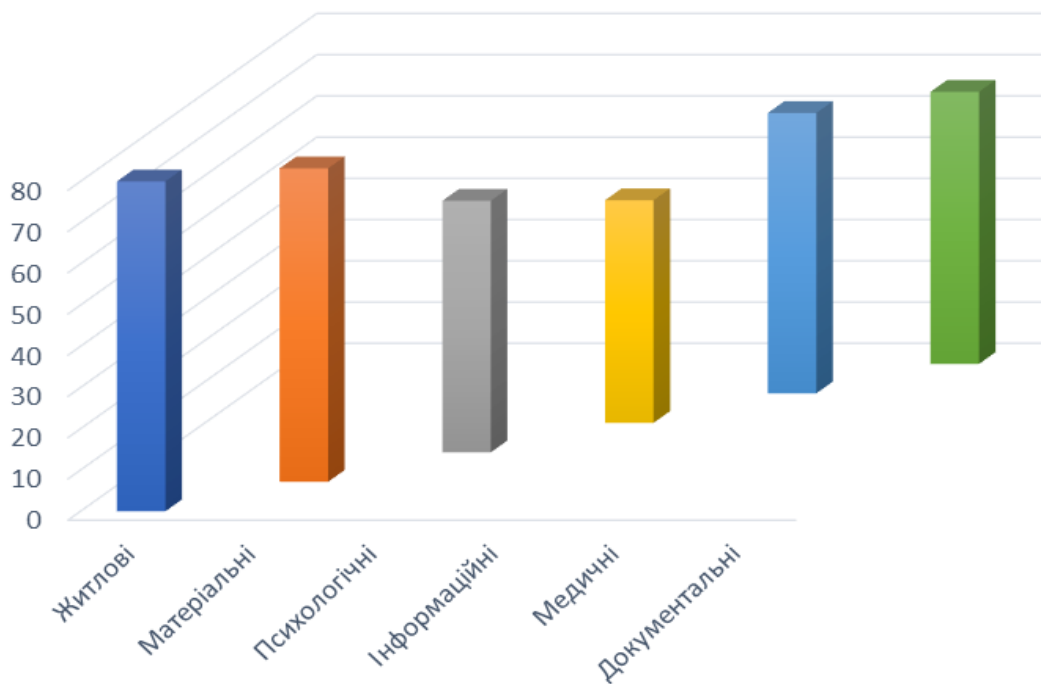

Рисунок 2.4 – Результат роботи з внутрішньо переміщеними особами

Наступні дії передбачали надання юридичної допомоги з метою отримання статусу внутрішньо переміщеної особи, задіяли ЦНАП (Центр надання адміністративних послуг). 72% ВПО отримали правовий статус, відновили документи і отримали передбачені законом послуги.

Увагу зосереджено на житлово-побутових та економічних проблемах ВПО, на їх координації стосовно правильної покрокової роботи з подання документів для отримання адресної соціальної допомоги у відповідних закладах та установах. За результатами взаємодії працевлаштовано клієнтів, здолано скруту, в якій перебувала чимала частина ВПО. Більше 80% внутрішньо переміщених осіб отримало гуманітарну допомогу (одяг. Взуття, продукти, засоби гігієни), зорганізовану Хмельницькою міською територіальною громадою. Спеціалісти ХМЦСС здійснили психологічне відновлення майже 70% осіб. Проведено вагому і потужну соціально-психологічну роботу з дітьми та дорослими, які складають когорту внутрішньо переміщених осіб. Клієнтам пояснили як уникати / долати кризу, стрес, як правильно себе поводити у скрутній ситуації.

Внаслідок якісно проведеної роботи покращився рівень соціально-економічного та соціально-психологічного стану клієнтів, що в свою чергу засвідчило ефективність застосованого комплексного підходу із залученням мультидисциплінарної команди спеціалістів соціальної галузі.

2.3 Методичні рекомендації спеціалістам, які дотичні до роботи з внутрішньо переміщеними особами задля оптимізації їх діяльності

У внутрішньо переміщених осіб часто прослідковуються хвилювання та побоювання за власне життя. Причиною такої поведінки є війна, погіршення фінансового становища, адже вимушене переміщення відбувається не заплановано, з втратою нажитого роками майна. Дана категорія осіб – потенційні жертви, що перебувають у зоні ризику, можуть

заспати багатьох видів насильства і не можуть забезпечити свої базові потреби. Крім того, статистичні довідки інформують про вищий показник смертності серед ВПО у порівнянні з іншими категоріями населення.

Дорослі і діти, які складають досліджувану групу клієнтів, нерідко зазнають пригнічень через порушення їх прав, гарантованих українським законодавством.

Вивчаючи проблему в площині соціальної роботи, ми зосередили увагу на її головній меті – захищати права та свободи представників різних соціальних груп шляхом превенції будь-яких дискримінаційних проявів. Найбільш вразливими людьми вважаються внутрішні мігранти. Статистика, що надається Міжнародною федерацією соціальних працівників, зазначає вражаючу цифру в двадцять п'ять мільйонів ВПО у всьому світі. Вони перебувають під загрозою через війни, стихійні лиха тощо [29].

Президент вище згадуваної федерації систематично наголошувала про низку нагальних проблем, що стоять на заваді повноцінного життя. Вона радила запровадити відповідні програми соціального спрямування, переформатувати соціальну політику, оптимізувати роботу задля поліпшення умов проживання ВПО.

Акцент зроблено на постійній фаховій підготовці спеціалістів соціальної галузі з метою правильного та швидкого вирішення окресленої проблеми, прийняття зважених рішень у випадку потрапляння особи в складні життєві обставини. Увагу сфокусовано на соціальній підтримці внутрішньо переміщених осіб, що має номінальний характер в багатьох світових державах. Здійснено наголос на потужній команді фахівців соціальної сфери, які допоможуть своїми знаннями у врегулюванні соціальних прогалин [36].

Внутрішньо переміщені особи повинні з розумінням ставитись до необхідності взаємодії з фахівцями соціальної сфери задля локалізації проблем та подальшого успішного пристосування до нових умов життя.

Співпраця команди фахівців та клієнтів сприятиме подоланню проблем, усуненню недоліків, що негативно впливають на клієнтів.

Беззаперечним є той факт, що мультидисциплінарна команда спеціалістів соціальної роботи та міждисциплінарний підхід пришвидшують процес успішної адаптації ВПО, сприяють виходу з поганого становища, за необхідності здійснюється координація та переадресація. Партнерські стосунки сприяють швидкому та ефективному вирішенню проблем, пов'язаних з відсутністю робочого місця, поганим забезпеченням / відсутністю соціальних послуг, присутністю соціально-психологічних, житлових, медичних та правових проблем.

Комплексний підхід, застосовуваний у соціальній роботі, краще гуртує усіх членів команди, допомагає правильній координації дій під час виявлення та подолання соціально-психологічних проблем. ВПО характеризуються надмірною вразливістю та соціальною незахищеністю, що передбачає негайне втручання органів державної влади, фахівців соціальної сфери та волонтерів.

Усі зусилля психологів, спеціалістів соціальної роботи, медичних працівників, фахівців юридичної галузі зосереджуються на допомозі клієнтам, їх успішній реадaptaції / ресоціалізації. Задля досягнення такої цілі ми надали кілька рекомендацій, зображених на рисунку 2.5.

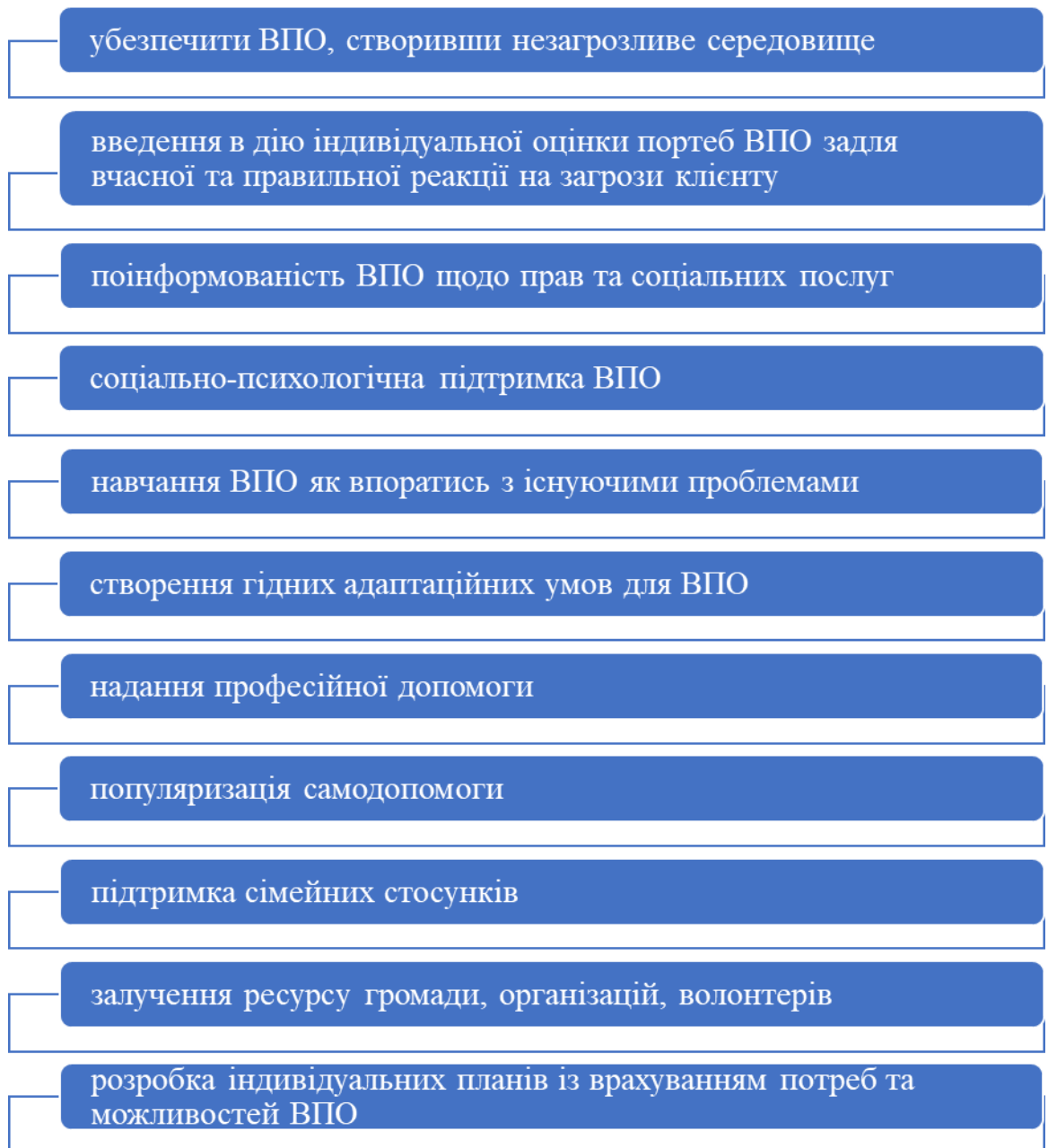

Рисунок 2.5 – Перелік рекомендацій фахівцям соціальної сфери щодо оптимізації життя внутрішньо переміщених осіб

Спеціалістам соціальної галузі не варто забувати про індивідуальні потреби ВПО, які необхідно брати до уваги при взаємодії з клієнтами. Проведення систематичних зустрічей, комунікація, що базується на досвіді та рекомендаціях, покращують розуміння проблем внутрішньо переміщених осіб. Така робота сприятиме виробленню та правильному застосуванню дієвого інструментарію.

Рекомендовано звертати увагу на культурні особливості клієнтів під час соціального супроводу. Необхідно виявляти чуттєвість до звичаїв, традицій, моральних цінностей, світогляду досліджуваної категорії осіб. Фахівцям необхідно спонукати клієнтів щодо віри в себе усіма дозволеними чинним законодавством засобами. Варто посилити пошукові роботи щодо ефективного інструментарію задля допомоги ВПО, оптимізувати роботу закладів та установ, де вони перебувають. Внутрішньо переміщені особи повинні забезпечуватись реабілітаційними послугами, зокрема, навчанням, перепрофілюванням з подальшим працевлаштуванням.

З-поміж ВПО виділяються люди похилого віку та дітки як такі, що характеризуються високим рівнем незахищеності та мають обмежені можливості. Для них необхідно запровадити спеціалізовані програми, що враховуватимуть їхні особливості. Навіть після завершення війни дана категорія населення вимагатиме посиленої допомоги та підтримки задля швидкого налагодження сімейних / родинних стосунків, подальшої самореалізації тощо.

Існує чимало причин, які вимагають надання рекомендацій та пропозицій, а саме:

- оптимізація соціальної допомоги шляхом надання конструктивних порад спеціалістам соціальної галузі, утвердження стратегічної складової з метою поліпшення полівекторної допомоги внутрішньо переміщеним особам;
- превенція руйнівних наслідків через поради та консультації, ефективні заходи, впровадження вірної політики відновлення клієнтів;
- формування соціально-психологічної допомоги ВПО;
- навчально-просвітницька робота з клієнтами спільно з фахівцями соціальної сфери задля зміцнення життєвих орієнтирів ВПО.

Практичні рекомендації сприятимуть правильності вибору фахівцями соціальної галузі дієвого інструменту, спрямованого на поліпшення

суспільної інтеграції досліджуваної категорії осіб. Рекомендації слугуватимуть гарним дороговказом при плануванні соціально-психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам із врахуванням їх потреб.

Висновки до розділу

Прикладна частина наукової роботи вміщує перелік суспільних проблем, що насичують життя внутрішньо переміщених осіб. Шляхом науково-розвідувальної роботи нами було виявлено житлово-побутові проблеми, прогалини у фінансовій складовій їх життя, проблеми, пов'язані з документальним забезпеченням ВПО, соціально-психологічні негаразди, низький рівень або повна відсутність поінформованості клієнтів. Перераховані негаразди стоять на заваді повноцінної соціалізації внутрішньо переміщених осіб. Досить повно висвітлено результати діагностики клієнтів з метою виявлення тривоги, агресії, стресу тощо.

Ми розкрили дієвість роботи команди фахівців соціальної сфери, висвітлили діяльність Хмельницького міського центру соціальних служб, Центру надання адміністративних послуг, Штабу допомоги внутрішньо переміщеним особам Хмельницької міської територіальної громади, волонтерських організацій.

Вказано фундаментальні принципи соціальної політики, що реалізується на території України, і спрямована на підтримку соціально незахищених категорій населення, зокрема, ВПО. Ми звернули окремо увагу на першопричини проблем з адаптацією та успішною суспільною інтеграцією.

У II розділі кваліфікаційної роботи надано рекомендації спеціалістам, дотичним до роботи з досліджуваною категорією населення, щодо оптимізації їх професійної діяльності та покращення результатів.

Акцентовано увагу на систематичній підготовці спеціалістів соціальної сфери задля якісного виконання головних завдань, з-поміж яких вагомістю вирізняється захист прав та свобод особи, попередження будь-якого виду дискримінації щодо внутрішніх мігрантів. Ми наголосили на нагальній необхідності створення мультидисциплінарної команди фахівців, які б могли здійснювати якісну полівекторну допомогу ВПО.

Виокремлено питання щодо мотивації внутрішньо переміщених осіб стосовно необхідної взаємодії з фахівцями соціальної галузі для загального успіху. Зауважено на мультидисциплінарному підході фахівців соціальної сфери, що допомагає успішному вирішенню існуючих проблем в середовищі внутрішніх переселенців. Увагу зосереджено на згуртованості спеціалістів різних професійних спрямувань, що даватиме позитивний кінцевий результат.

Надано рекомендації щодо створення гідних умов перебування внутрішньо переміщених осіб з метою убезпечення останніх від можливої загрози та тиску. Надано пропозицію ввести індивідуальну оцінку внутрішньо переміщених осіб, що оптимізує роботу з вирішення їх негараздів. Необхідно надавати повну та валідну інформацію для ВПО, якісну соціально-психологічну підтримку, освітню допомогу, адже такі кроки покращать загальний рівень соціальної роботи з клієнтами.

Нами зауважено на особливостях культурного характеру досліджуваної когорти осіб. Рекомендовано задіяти весь соціально-психологічний інструментарій задля підтримки самоефективності клієнтів. Виказано міркування щодо ефективності подібних дій, де фахівці краще розумітимуть проблеми, які насичують життя внутрішньо переміщених осіб, правильно плануватимуть стратегію взаємодії з ВПО.

ВИСНОВКИ

Результати наших наукових розвідок висвітлено в кваліфікаційній роботі, присвяченій ВПО та їх соціальних проблем, що стоять на заваді повноцінного життя, шляхом їх подолання. Теоретичний аналіз літературних джерел сприяв чіткому окресленню низки дефініцій задля кращого розуміння понятійного апарату наукової роботи.

Логічно поєднані теоретична та практична складові. II розділ містить достатньо широко розкриті детермінанти дезадаптації ВПО, узагальнення, які надано в першій частині кваліфікаційної роботи. Зазначено міграційні мотиви громадян.

Розкрито роботу таких міжнародних інституцій як Генеральна Асамблея ООН, Міжнародний комітет Червоного Хреста, які покликані захищати внутрішньо переміщених осіб. Вказано здобутки та недоопрацювання соціального підходу щодо локалізації проблем в середовищі внутрішніх мігрантів.

Теоретична складова кваліфікаційної роботи містить інформацію щодо професійної діяльності фахівців соціальної галузі, нагальності їх плідної взаємодії з досліджуваною категорією населення. В другій частині роботи наголошено на постійному підвищенні кваліфікаційного рівня фахівців, посиленні роботи мультидисциплінарної команди спеціалістів соціальної галузі.

Кваліфікаційну роботу складають підрозділи, де висвітлено результати практичної роботи з виявлення детермінант потрапляння клієнтів в СЖО. Зауважено на житлово-побутових, соціально-психологічних, інформаційних, правових, медичних та фінансових негараздах.

Тести та опитувальники, що використовувались під час роботи з клієнтами, допомогли з'ясувати перелік та рівень поведінкових порушень, травмувань, агресії тощо. Нами чітко окреслено ефективні технології

соціальної роботи, зокрема, в діяльності закладів та установ системи соціальних служб.

Поєднання аналітики наукового доробку з окресленої проблеми та професійної взаємодії з фахівцями соціальної сфери, допомогло виробити доцільні практичні рекомендації щодо оптимізації роботи останніх з ВПО, врегулювання їх проблеми.

Правильним є побажання сформувавши таке середовище для внутрішньо переміщених осіб, яке б убезпечувало їх життя. Доречною є рекомендація щодо впровадження індивідуальної оцінки досліджуваної категорії осіб, соціально-психологічного та інформаційного супроводу задля їх успішної суспільної інтеграції.

Акцентовано увагу на індивідуальному підході, де рекомендовано систематично проводити зібрання задля кращого розуміння проблем ВПО. Особлива увага приділялась культурним особливостям клієнтів, що варто врахувати під час соціально-психологічного супроводу даної категорії населення.

Наші напрацювання сприятимуть кращому розумінню існуючих прогалин в житті ВПО, допомагатимуть при виборі ефективного інструментарію, застосуванні дієвих технологій соціальної роботи з клієнтами.

Даний доробок допоможе спеціалістам соціальної галузі виробити правильну стратегію в роботі з клієнтами. В кваліфікаційній роботі зображено найкращі методи та форми роботи з ВПО, що сприятиме їх життєствердній позиції. Рекомендації підказуватимуть як краще розробити та запровадити плани соціально-психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам з врахуванням їх особливостей та потреб.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. А. Гороть. Ретроспективний аналіз міжнародних норм захисту прав біженців та проблеми захисту прав біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. Історико-правовий часопис. № 2 (10). 2017. С. 49–54.
2. Алексеєнко Т.Ф., Гончар Л.В., Куниця Т.Ю., Бибик Д.Д. Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки. Монографія / за ред. Т.Ф. Алексеєнко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 240 с.
3. Безпалова О. І. Особливості визначення прав біженців у міжнародному законодавстві. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/1149> (дата звернення: 15.03.2025).
4. Богданов С. О., Зелеська О. В., Лунченко Н. В., Панок В. Г., Соловйова В. В. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір» : навч.-метод. посіб. Київ : НаУКМА, Гліф Медіа, 2017. 208 с.
5. Бочкор Н.П., Дубровська Є.В., Залеська О.В. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. рек. К.: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с
6. В. Москаленко. Соціалізація особистості: монографія. Київ, 2013. 540 с.
7. Внутрішньо переміщені особи : за даними УВКБ ООН. URL: <http://unhcr.org. Ua> (дата звернення: 17.04.2025).
8. За даними круглого столу «Внутрішні переселенці в Україні: півроку поневірянь і надії», організованого 07.10.2014 р. Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України спільно з Інститутом економіки та прогнозування НАН України та Аналітичним центром «Нова соціальна та економічна політика». URL: http://www.idss.org.ua/arhiv/2014_07_10Stil1.doc (дата звернення 06.03.25).

9. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення 23.03.2025).
10. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf (дата звернення 05.03.2025).
11. Капська А.Й. Соціальна робота : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2015. 328 с.
12. Керівні принципи УКГВ ООН щодо внутрішнього переміщення. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkraine.p.pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
13. Коен Р. «Посилення захисту ВПО: роль ООН». Джорджтаунський журнал міжнародних відносин. 2006. С.105.
14. Конвенція про статус біженців. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 22.02.2025).
15. Муц А., Бриндіков Ю. Технології соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Хмельницький, 22-23 травня 2025 року)/Ред. голегія: Василенко О. та ін./ М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т., каф. соц. роб. і соц. педагог. Хмельницький: ХНУ, 2025. С. 157–161.
15. Левченко Н., Коляда Н., Кравченко О. Адиктивна поведінка: теоретичний аспект. Ввічливість. Humanitas. №2. С. 88–92.
16. О. Ровенчак, М. Яворський. Міжнародна міграція як виклик безпеці: особистісний, національний та глобальний виміри. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/rovenchak_mizhnarondna.pdf (дата звернення: 24.03.2025).

17. О. Т. Риндзак. Соціокультурні інтеграції внутрішньо переміщених осіб у регіональному виборі. Науково-практичний журнал «Регіональна економіка». №3. 2016. С. 120-127.
18. Оцінка рівня ситуативної (реактивної) тривожності (Тест Спілбергера-Ханіна). URL: https://www.lnu.edu.ua/life-safety/wp-content/uploads/2019/09/OZDSH_PR-4-2019.pdf (дата звернення: 25.04.2025).
19. Попередній аналіз та оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО). URL: www.unhcr.org.ua/idpprofile (дата звернення: 11.04.2025)
20. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року, №1706-VII // Відомості Верховної ради України. № 1, 2015.
21. Резолюція 428 (V) Генеральної Асамблеї ООН «Статут управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй зі справ біженців» : Резолюція Організації Об'єднаних Націй від 14.12.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_277#Text (дата звернення 27.01.2025).
22. Слюсаревський М. М. Психологія міграції :навчальний посібник. Кіровоград, 2013. 244 с.
23. Т. Перегудова. Охоплення соціальною допомогою внутрішньо переміщених осіб як критерій ефективності заходів адаптації. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. №7. 2016. С. 43-50.
24. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. № 8. 2015. С. 434–446.
26. Харченко С.Я. Робота соціального педагога з сім'ями. Х.: Основа, 2012. 111 с.
27. Шкала Тривоги Бека. URL: <http://Шкала-Тривоги-Бека.pdf> (дата звернення: 18.04.2025).

28. Allehone Mulugeta Abebe. The african union convention on internally displaced persons: its codification background, scope, and enforcement challenges. *Refugee survey quarterly*. 2010. Vol. 29, no. 3. P. 28–57.
29. Displaced persons – international federation of social workers. International Federation of Social Workers – Global Online conference. URL: <http://ifsw.org/policies/displaced-persons> (last access: 30.04.2025).
30. Frost N., Robinson M., Anning A. Social workers in multidisciplinary teams: issues and dilemmas for professional practice. *Child family social work*. 2005. Vol.10, no.3. P.187–196. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2005.00370.x> (дата звернення: 18.12.2024).
31. Herod J., Lymbery M. The social work role in multi-disciplinary teams. *Practice*. 2002. Vol. 14, no. 4. P. 17–27. URL: <https://doi.org/10.1080/09503150208411539> (дата звернення 25.02.2025).
32. Impact of war and forced displacement on children’s mental health—multilevel, needs-oriented, and trauma-informed approaches / D. Bürgin et al. *European child & adolescent psychiatry*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1007/s00787-022-01974-z> (last access: 23.03.2025).
33. Posttraumatic stress disorder, anxiety and depression symptoms, and psychosocial treatment needs in colombians internally displaced by armed conflict: a mixed-method evaluation. / A. Richards et al. *Psychological trauma: theory, research, practice, and policy*. 2011. Vol. 3, no. 4. P. 384–393. URL: <https://doi.org/10.1037/a0022257> (дата звернення: 24.03.2025).
34. Triandis, H.C. *Culture and Conflict // International Journal of Psychology*. 2000. № 2, V. 35.
35. Selye H. *Stress without distress*. Toronto: McClelland and Stewart, 1974. 171 p.
36. Social workers behind the front lines providing solutions for internally displaced persons – International Federation of Social Workers. International Federation of Social Workers – Global Online conference. URL:

<https://www.ifsw.org/social-workers-behind-the-front-lines-providing-solutions-for-internally-displaced-persons/> (дата звернення: 27.04.2025).

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А

НАЯВНІ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Це опитування призначене для визначення основних першочергових проблем внутрішньо переміщених осіб. Будь ласка, заповніть цю форму, підкреслюючи потрібне, або записавши в пустий рядок «так» чи «ні». За бажанням, уточніть свою відповідь.

ПІБ _____

ПІБ опікуна/особи, що заповнює форму _____

Вік _____

Стать _____

Чи є разом з Вами батьки/діти? _____

Чи отримали Ви статус ВПО у ЦНАПах/службах соціального захисту/гуманітарних пунктах? _____

Чи є у Вас проблеми з пошуком житла? _____

Чи потрібне Вам оформлення/відновлення документів? _____

Чи потрібна Вам правова допомога? _____

Чи знаєте Ви, де розташовані гуманітарні пункти, заклади соціального забезпечення? _____

Чи вважаєте Ви, що потребуєте психологічної допомоги? _____

Чи є у Вас матеріальні проблеми (кошти, одяг, їжа, засоби гігієни)? _____

Чи є у Вас потреба в отриманні ліків/медичної допомоги? Чи є у Вас група інвалідності? _____

ДОДАТОК Б

ОПИТУВАЛЬНИК БОЙОВОГО СТРЕСУ БЛІНОВА О. А.

В бланку відповідей в кожній колонці праворуч від порядкових номерів позначте вибрану вами цифру: 5 – абсолютно вірно; 4 – скоріше, вірно; 3 – частково вірно, частково невірно; 2 – скоріше, невірно; 1 – абсолютно невірно.

Текст опитувальника:

1. Моя діяльність проходила в умовах загрози для життя.
2. У мене немає традицій і ритуалів, яких я люблю дотримуватися.
3. Несподіваність сприяє виникненню непередбачуваної поведінки.
4. Моя діяльність в умовах дефіциту часу приводила інколи до негативних наслідків.
5. Я швидко реаую на різкі звуки, що нагадують травматичні події минулого.
6. Я рідко відчуваю турботу близьких людей.
7. Нестандартний перебіг подій задає багато клопоту.
8. Підвищення мною темпу дій сприяє швидкому розвитку втоми.
9. Я намагаюся уникати спогадів про травматичні події.
10. Для мене не важлива взаємна допомога та підтримка.
11. Я втрачаю самовладання коли бачу невідповідальність посадових осіб.
12. Надлишок інформації ускладнює процес адаптації.
13. Я відчуваю провину за деякі вчинки, що робив раніше.
14. Імпровізація не моя стихія.
15. Згадка про перебування в екстремальних умовах викликає у мене негативні емоції.
16. Виконання декількох справ одночасно підвищує ризик помилок в управлінні.

Кінець додатку Б

17. Інколи я відчуваю відчуженість до людей.
18. Для мене не важлива точна оцінка ситуації.
19. Буває, що я втомлююсь від того, що відбувається навколо мене.
20. Я вважаю, що недостатній рівень злагодженості колективу приводить до зайвих проблем.
21. Достатньо невеличкої дрібниці, щоб я почав гніватися.
22. Я не використовую фізичні, дихальні та м'язові практики у боротьбі зі стресом.
23. Я маю проблеми зі сном.
24. Для мене немає різниці між фізичною активністю і періодами відпочинку.

Шкала бойового стресу:

1,0.....2.66.....3.91.....5,0

Низький..... Середнійвисокий

ДОДАТОК В

**ОЦІНКА РІВНЯ СИТУАТИВНОЇ (РЕАКТИВНОЇ) ТРИВОЖНОСТІ
(ТЕСТ СПІЛБЕРГЕРА-ХАНІНА)**

Цей тест досліджує рівень ситуативної тривожності. Респонденту потрібно в пустій графі відповісти «так» або вписати «+».

	Ні	Напевно, так	Так	Дійсно так
Я спокійний				
Мені ніщо не загрожує				
Я перебуваю в напруженні				
Я внутрішньо скутий				
Я відчуваю себе вільно				
Я засмучений				
Мене хвилюють можливі невдачі				
Я відчуваю душевний спокій				
Я стривожений				
Я відчуваю внутрішнє задоволення				
Я впевнений в собі				
Я нервую				
Я не знаходжу собі місця				
Я напружений				
Я не відчуваю скутості, напруження				
Я задоволений				
Я стурбований				
Я дуже збуджений і мені не по собі				
Мені радісно				
Мені приємно				

Продовження додатку В

Шкала особистої тривожності					
У мене буває піднесений настрій					
Я буваю дратівливим					
Я легко впадаю в розпач					
Я хотів би бути таким же щасливим, як і інші					
Я тяжко переживаю неприємності та довго не можу про них забути					
Я відчуваю приплив сил і бажання працювати					
Я спокійний, урівноважений та зібраний					
Мене турбують можливі труднощі					
Я дуже переживаю через дрібниці					
Я буваю цілком щасливий					
Я все приймаю близько до серця					
Мені не вистачає впевненості в собі					
Я відчуваю себе беззахисним					
Я намагаюся уникати критичних ситуацій і труднощів					
У мене буває хандра					
Я буваю задоволений					
Усілякі дрібниці відволікають і хвилюють мене					
Буває, що я відчуваю себе невдахою					
Я врівноважена людина					

Кінець додатку В

Мене охоплює неспокій, коли я думаю про свої справи і турботи						
---	--	--	--	--	--	--

При аналізі результатів самооцінки треба мати на увазі, що загальний підсумковий показник по кожній із підшкал може перебувати в діапазоні від 20 до 80 балів. Чим вищим є підсумковий показник, тим вищий рівень тривожності (ситуативної або особистісної).

При загальній інтерпретації показників можна використовувати наступні орієнтовні оцінки тривожності:

до 30 балів – низька;

31–44 бали – помірна (середня);

45 і більше – висока.

Зіставлення результатів за обома підшкалами дає можливість оцінити індивідуальну значимість стресової ситуації для респондента.

ДОДАТОК Г

(ШКАЛА ТРИВОГИ А. БЕКА)

Опитувальник для самооцінки рівня тривоги по Беку – це зручний інструмент для того, щоб попередньо визначити ступінь вираженості тривожного розладу. Він застосовується для людей старше 14 років. Опитувальник містить найпоширеніші симптоми тривоги. Уважно вивчіть кожне питання і виберіть той варіант, який турбував вас протягом останнього тижня, включаючи день виконання тесту.

1. Відчуття оніміння або поколювання в тілі:

- A. Зовсім не турбує
- B. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- C. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- D. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити

2. Відчуття спеки:

- A. Зовсім не турбує
- B. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- C. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- D. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити

3. Тремтіння в ногах:

- A. Зовсім не турбує
- B. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- C. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- D. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити

4. Нездатність розслабитися:

- A. Зовсім не турбує
- B. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- C. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести

Продовження додатку Г

- D. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити
5. Страх, що станеться найгірше:
- A. Зовсім не турбує
- B. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- C. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- D. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити
6. Запаморочення або відчуття легкості в голові:
- A. Зовсім не турбує
- B. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- C. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- D. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити
7. Прискорене серцебиття:
- A. Зовсім не турбує
- B. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- C. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- D. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити
8. Відчуття жаху:
- A. Зовсім не турбує
- B. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- C. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- D. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити
9. Тремтіння в руках:
- A. Зовсім не турбує
- B. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- C. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- D. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити
10. Відчуття задухи:
- A. Зовсім не турбує

Кінець додатку Г

- В. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- С. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- Д. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити

11. Хисткість ходи:

- А. Зовсім не турбує
- В. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- С. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- Д. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити

12. Страх втрати контролю:

- А. Зовсім не турбує
- В. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- С. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- Д. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити

13. Утрудненість дихання:

- А. Зовсім не турбує
- В. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- С. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- Д. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити

14. Страх смерті:

- А. Зовсім не турбує
- В. Злегка. Чи не занадто мене турбує
- С. Помірно. Це було неприємно, але я можу це перенести
- Д. Дуже сильно. Я насилу можу це переносити

Розшифрування результатів:

0–5 норма;

6–8 легкий рівень тривоги;

9–18 середній рівень тривоги;

Більше **19** балів – високий рівень тривоги.

ДОДАТОК Д

(ТЕСТ АГРЕСИВНОСТІ А. АССИНГЕРА)

Кожен індивід має певний стиль спілкування, який визначається особливостями нервової системи, вихованням, поглядами життя, обставинами тощо. Людина з правильно підбраною манерою поведінки швидше та ефективніше адаптується до соціуму. Вам будуть запропоновані твердження про вашу поведінку за різних обставин та три варіанти відповідей. Виберіть коректний для себе, особливо не замислюючись. Пам'ятайте, немає хороших чи поганих відповідей.

Текст опитувальника:

1. Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?
 - a. Завжди.
 - b. Іноді.
 - c. Ніколи.
2. Як Ви поведетесь в критичній ситуації?
 - a. Стримуєтесь.
 - b. Зберігаєте повний спокій.
 - c. Втрачаєте самовладання.
3. Яким вважають Вас колеги?
 - a. Самовпевненим і заздрисним.
 - b. Доброзичливим.
 - c. Спокійним і незаздрисним.
4. Як Ви відреагуєте, якщо вам запропонують відповідальну посаду?
 - a. Приймете її з деякими побоюваннями.
 - b. погодитесь без колівань.
 - c. Відмовитесь від неї ради власного спокою.

Продовження додатку Д

5. Як Ви будете себе вести, якщо хто-небудь з колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?
 - a. Посваритесь.
 - b. Примусите повернути.
 - c. Запитайте, чи не потрібне йому ще чого-небудь.
6. Якими словами Ви зустрінете чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся(лась) з роботи пізніше за звичайне?
 - a. «Що тебе так затримало»?
 - b. «Де ти лазиш допізна»?
 - c. «Я вже почав(ла) хвилюватися».
7. Як Ви поведетеся за кермом автомобіля?
 - a. Прагнете обігнати машину, яка показала вам хвіст?
 - b. Вам все одно, скільки машин вас обігнало.
 - c. Помчитесь з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав вас.
8. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?
 - a. Збалансованими.
 - b. Легковажними.
 - c. Вкрай жорсткими.
9. Що Ви робите, якщо не все вдається?
 - a. Намагаєтесь звалити провину на іншого.
 - b. Залишаєте незакінченим.
 - c. Стаєте надалі обережнішим.
10. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розбещеності серед сучасної молоді?
 - a. «Пора вже заборонити їм такі розваги».
 - b. «Треба створити їм можливість організовано і культурно відпочивати».
 - c. «І чого ми стільки з ними возимось»?

Продовження додатку Д

11. Що Ви відчуваєте, якщо місце, яке Ви хотіли зайняти, дісталось іншому?
- a. «І навіщо я тільки на це нерви витрачав»?
 - b. «Видно, що його обличчя шефу більш приємніше».
 - c. «Можливо, мені це вдасться іншим разом».
12. Як Ви дивитесь страшний фільм?
- a. Боїтеся.
 - b. Нудьгуєте.
 - c. Одержуєте задоволення.
13. Якщо через дорожню пробку Ви спізнюєтеся на важливу нараду?
- a. Нервуватимете під час засідання.
 - b. Спробуєте викликати поблажливість партнерів.
 - c. Засмутитесь.
14. Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?
- a. Обов'язково прагнете виграти.
 - b. Цінуєте задоволення відчутти себе знов молодим.
 - c. Дуже гніваєтесь, якщо не везе.
15. Як Ви поступите, якщо Вас погано обслужили в ресторані?
- a. Стерпите, уникаючи скандалу.
 - b. Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.
 - c. Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.
16. Як Ви поведетесь, якщо Вашу дитину образили в школі?
- a. Поговорю з вчителем.
 - b. Влаштуєте скандал з батьками «малолітнього злочинця».
 - c. Порадите дитині дати здачу.
17. Як Ви вважаєте, яка Ви людина?
- a. Середня.

Продовження додатку Д

- b. Самовпевнена.
 - c. Пробивна.
18. Що Ви скажете підлеглому, з яким зіткнулися у дверях установи, якщо він почав би вибачатися перед вами?
- a. «Вибачте, це моя провина».
 - b. «Нічого страшного, дурниці».
 - c. «Уважніше треба бути»!
19. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?
- a. Коли ж, нарешті, будуть вжиті конкретні заходи?
 - b. Треба ввести тілесні покарання.
 - c. Не можна все валити на молодь, винні і вихователі.
20. Уявіть, що Ви заново народитесь, але вже твариною. Якій тварині ви віддасте перевагу?
- a. Тигру або леопарду.
 - b. Домашньому коту.
 - c. Ведмедю.

Обробка результатів

Уважно проглянете підкреслені відповіді. Підрахуйте суму номерів відповідей.

45 і більше балів. Ви надмірно агресивні і при цьому нерідко буваєте невірноваженим і жорстоким по відношенню до інших. Ви сподіваєтесь дістатись до управлінських верхів, розраховуючи на власні методи, добитися успіху, жертвуючи інтересами тих людей, що Вас оточують. Тому вас не дивує неприязнь товаришів по службі, але при щонайменшій нагоді ви стараєтесь їх за це покарати.

Кінець додатку Д

36 - 44 бали. Ви помірно агресивні, але цілком успішно йдете по життю, оскільки у вас достатньо здорового честолюбства і самовпевненості.

35 і менше балів. Ви надмірно миролюбиві, що обумовлено недостатньою упевненістю у власних силах і можливостях. Це зовсім не означає, що ви, як «травичка», гнетесь під будь-яким вітерцем. Та все ж таки більше рішучості вам не зашкодить!

Якщо по 7 і більше питанням ви набрали по 3 бала і менш ніж по 7 питанням - по 1 балу, то вибухи вашої агресивності носять швидше руйнівний, ніж конструктивний характер. Ви схильні до непередуманих вчинків і запеклих дискусій. Ви відноситеся до людей зневажливо і своєю поведінкою провокуєте конфліктні ситуації, яких цілком могли б уникнути.

Якщо ж по 7 і більше питанням ви одержали по 1 балу, і менш ніж по 7 питанням - по 3 бали, то ви надмірно замкнуті. Це не означає, що вам не властиві спалахи агресивності, але ви пригнічуєте їх аж надто ретельно.